

Jubilate

2007. április 29.

A teremtés ünnepe

Textus: 1Mózes 1,1-4a; 26-31; 2,1-4a

1. Amit a textusról tudni kell – exegetikai/kortörténeti megértés

1.n. A hagyományos fordításokkal szemben a vers értelmezhető olyan főmondatként, amely magába foglalja az utána következőket: Isten teremtésének kezdetén a *tobú wábobú* nem csak mitológiai fogalmat jelenthetnek, hanem olyan kietlen pusztaságot is, amelyben nincsenek utak, kietlen, életveszélyes helyet (5Móz 32,10; Jób 6,18; 12,24; Zsolt 107,40). Lehetséges értelmük még: Valami, ami romlást hoz, pusztít, de jelenti a semmit is (1Sám 12,21; Jer 29,21; 40,17). *Ébóm* az őskáosz tengere, ősvíz. Eredetét a babiloni káoszszárkány nevében - Tiamat - kereshetjük, de mostanra már ezt a jellegét elvesztette, itt az ősvizet jelöli.

M^rrachejet rezeg, szítal, mint a madár, védelmezőn fészke fölött, v.ö.: 5Móz 32,11 *jirchaf*.

26.n. Teremtsünk - *na^asze*. Gondot okoz a többes számú alak fordítása. Amennyiben cohortatívusnak fogadjuk el, akkor igen erős felszólító mód, önbiztatás, mert a teremtés legfontosabb aktusa következik: az ember teremtése. Más magyarázat szerint, ókori keleti szokásnak megfelelően, az uralkodó udvartartására utal ez a szó. (A szisztematikai megközelítéseket lásd a következő pontban.)

4.n. Csak a világosság jó (*tób*), a sötétség nem. Így a világosság minőséget képvisel a sötétséggel szemben. A „jó”, bár másutt jelöl esztétikai értéket és hasznosat is, ebben a perikópában, szerencsésebb funkcionális, céljának megfelelő, működőképes értelemben kell fordítani. *Celem*: szobor képmás (Zsolt 39,7; 73,20). *D^rmút*: nem pusztán „hasonlóság”, inkább valami dombormű, relief. [*dmb* –hasonlónak lenni]. *Rdb*: uralkodni, lábat a legyőzött ellenség nyakára helyezni, ahogy az a keleti uralkodók domborművein látható. Semmiképpen nem jelöl pusztítást és elprédálást, sokkal inkább

pásztori funkciót. Az eredeti jelentés, amelyik a királyideológiából származik, már elvesztette jelentőségét.

2. A perikópa megértése, teológiai összefüggések feltárása

A textus különlegessége többek között abban áll, hogy a vele kapcsolatos bevezetéstani problémáknak az értelmezésre nézve döntő jelentősége van. Nevezetesen arra a kérdésre kb. mikor keletkezett a szöveg, a válaszok erősen különbözőek. Ezeknek motivációja azonban nem tisztán bibliai teológiai, hanem sokkal inkább dogmatikai, bizonyos előfeltételekhez kötött illetve azokkal terhelt.

Amennyiben a keletkezést a lehető legkorábbra tesszük, ekkor következtetéseink, a verbális inspiráció illetve a szószerinti értelmezés, irányába haladnak, szükségszerűen egyfajta monolitikus megközelítést adnak, olyan kérdéseken töprengve, mint pl.: A teremtési napok milyen időtartamot jelölnek, egy huszonnégy órát? Ha igen, tulajdonítható-e a leírásnak, ha nem egyidejűség de valami szószerinti leíró jelleg?

Az ilyen úton nyert vélt vagy valós bizonyosság, az eredményezi, hogy ezt a sémát kötelességszerűen alkalmaznunk kell(ene) a Szentírás egyéb részein is, ami nem kecsegtet túl nagy sikerrel. Az egy kulcs összes zár hermeneutikai csodafegyver elve kecsegtető ugyan, de komolyan véve a bibliai üzenet sokszínűségét, kudarcra van ítélve.

Textusunkban egy olyan filológiai probléma található, amely minden kor szisztematikai teológusait foglalkoztatta, az ember teremtésének kezdete. A kérdés így hangzik: Hogyan fordítsuk az itt álló alakot: *na^uszē* „teremtsünk”? Ha ez többé-kevésbé meg is válaszolható, még mindig nagy kérdés: a helyes fordítás, milyen hatással van a szöveg egészére, és dogmatikai, valamint bibliai teológiai gondolkodásunkra? Arról, hogy itt többes szám első személyű cohortatívusszal van dolgunk ezen nem érdemes disputálni. Ez a nyelvtani konstrukció - mindig első személyű többes vagy egyes számú, felszólítást jelez.

Gondunk a többes számmal kezdődik: Kivel, esetleg kihez és legfőképpen, miért beszél így Isten a teremtés kezdetén? A probléma kísértetiesen hasonlít a fentebb leírtakhoz: szószerintiség, vagy tágabb dinamikus teológiai értelem? Amint arról fentebb már szó esett, főleg vallástörténeti párhuzamok alapján, az egyik lehetséges magyarázat: Istent mennyei udvartartás veszi körül, s azokhoz szól, mintegy ünnepélyesen kihirdeti, az ember teremtését.

A másik lehetőség, amely az elsővel eléggé összefügg: Isten fejedelmi többesben (*pluralis majestatis*), szól, s így mondat valójában egyes számban értendő. Ez a két megoldás tetszetős ugyan, de sokkal inkább a probléma élet kívánja elvenni, mint teológiai következményeit tisztázni.

A legradikálisabb szisztematikai megközelítés azt feltételezi, hogy a többes szám annyit jelent, Isten önmagával tanácskozik, mintegy magával hányja veti meg a teendőket. Ez az értelmezés többeket megejtett már, finomított változatát, maga Karl Barth is kifejti Dogmatikájában.¹ Arról beszél, bár a szöveg ezt kifejezetten nem állítja, de értelmezhetősége, *ebbe az irányba mutat*. Mint minden teológiai elgondolásnak ennek megvannak a maga vadhajtásai. Ezek közül néhány arra az útra merészkedik, hogy a többes szám, azt jelenti, hogy már itt a Szentháromság-tan, nyomaival van dolgunk, s így a trinitás tevőleges részvétele a teremtésben már itt tetten érhető, s bizonyítható. Érvként hozza, hogy az Isten nevét is, *'előbim*, többes számként kell magyaráznunk s ez utóbbi igével együtt értenünk.

Azonban más megoldás is kínálkozik, ami mind filológiailag, mind teológiailag megáll. Mivel erőteljes, első személyű felszólításról van szó, ezért felfoghatjuk ezt, egy fajta önbuzdításnak is, ami azért hangzik el, mert a teremtés olyan ponthoz érkezett, ami döntő jelentőséggel bír, s amire/akire nézve történik minden. Ilyen értelmezéssel nem esünk semmilyen szélsőség csapdájába, s a teológiai felszínességet is elkerüljük.

A szöveggel kapcsolatos számos problémára itt most nincs módunk kitérni. Mi az első mondat viszonya a többiekhez: sorrendiség, főmondat mellékmondat kapcsolata, a második vers információja időben az első vers előttre vonatkozik-e? A kérdéssel behatóan *Westermann* terjedelmes kommentárjában²

Valóban igaz-e az, hogy a *creatio ex nihilo*, az egyetlen, a modern ember számára akceptálható teremtési modell, ahogy azt elsősorban angolszász területen, többen vallják/vallották?³ Helyes-e *Westermann* elgondolása, miszerint a képünkre és hasonlatosságunkra kifejezések felcserélhetők (még a különböző jelentésű prepozíciók is!), s a *b^e calménú* töve a *cél* „árnyék”, s így a kifejezésben benne rejtőzik a mulandóság és esendőség tudata?⁴ Végül megszívlelendő, s továbbgondolásra érdemes *van Selms* gondolata, aki az 'adamot, nagyon helyesen, kollektívumként értelmezve, a nehezen megfejtendő versnek ezt a fordítását ajánlja: Teremtsünk emberiséget, árnyékunkból, saját alakunk szerint!⁵

¹ Az egész teremtéstörténethez: K.BARTH: *Kirchliche Dogmatik* III.1,107-258.

² C. WESTERMANN: *Genesis I-II*.BK I/1. 109, 130-135. l.

³ Jellegzetes képviselőjük: W.R. LANE: *The Initiation of Creation*. VT III, 1963. 63-73 l.

⁴ WESTERMANN: i.m., 202.l.

⁵ A. van SELMS: *Prediking van het Oude Testament*. Genesis I. 21.l.

3. Prédikáció vázlatok

1./ Miért *Jubilate* vasárnapján? Mert a teremtés *ünnep*. Több okból is. Először, mert benne rejlenek a lehetőségek. Ekkor lehet előre nézni. Nem szükségszerű félni attól, ami jön. Sokakat nyomaszt, ami életükben még rájuk vár. Amikor a teremtettség érvénye elhalványul, úgy erősödik fel a jövőendő fenyegetése. Aki nem tud bizalommal kapcsolódni a kezdetben, az nem tudja elhordozni a véget sem. Az 1Móz egy ünnepi liturgikus szöveg, nem mindennapi események mindennapi tudósítása. Különlegessége, hogy teremtő és teremtett kézzelfogható közelségbe kerül egymással.

2./ A teremtésben *rend* van. Nem önkény, nem válogatás, hanem rend. A teremtés nem kedvencek kiválogatása, hanem az egész megalkotása. Minden a helyén van, és a helyén lehet. A külső rend, ma belső mintájává válhat. Az ember belső világában is rendet kell tenni a káosz fölött. A káoszban félelem van, nevesített és megfogalmazhatatlan rettegés. A rend az átláthatóság, az eligazodás. Tudom honnan hová. Látom a következő lépést. „A Te Igéd szövétnekem!” Sokszor csak annyi, amennyi a következő pár métert éppen hogy megvilágítja. Lépésenként kell haladni, nem lehet az utat megspórolni. A teremtésnek is sorrendje van, nem lehet belőle kiválogatni a fontosakat, s a számunkra legkedvesebbeket.

3./ A teremtés *jó*. Ennek elmondása tűnik a legkönnyebbnek. A lelkesedés erősen megcsappan, ha feltesszük a kérdést: Mi hát a jó. Őszintén, bár nem boldogan felelhetjük: Számomra az a jó, ami nekem hasznos. Minden, ami ezen kívül esik, számomra értéktelen, és másodrendű. Ezért nem számítanak a körülöttem élők sokszor, ezért maradok érzéketlen arra, ami a világban történik. A haszonelvűség az a börtön, amibe magam zártam be magamat, s aztán gondosan elhajítottam a kulcsot. A másik szintén elégtelen válasz: Jó az, ami szép és tetszik. Ez igen tetszetős megfogalmazás. Csak éppen teljességgel kirekesztő. Nem lehet olyan szép új világot építeni, ahol semmi sem zavarja meg a harmóniát. Ilyen nem létezik, sem körülöttünk, sem pedig bennünk. Együtt kell élnünk azzal, ami nem tökéletes, nem szép, s talán irritál, s nyugtalanít bennünket. Ez is a teremtés része, abból ki nem operálható, mert a teremtéstörténeten nem lehet plasztikai műtétet végrehajtani.

4./ Mi hát itt a bibliai szöveg értelmében a jó? Valami, ami a dolgok lényegéhez tartozik. Jó az, ami eredendő rendeltetésének megfelelően működik, funkcionál. Aki megtalálja teremtettségének okát, az azzal a feladattal is megbirkózik, hogy annak célját is meg fogja lelteni. Az életünkben

Jubilate

kapott dolgok és lehetőségek mértéke, hogy megfelelnek-e annak a célnak, amire kaptuk őket. Ez nem garanciája a sikernek, még csak az elismerésnek sem, de megajándékoz az értelmes léttel. Az áldás nem a siker garancia levele, hanem Isten bölintása a sorsunkra. Ebből két pont biztos, a kezdet és a cél, s a közte lévő út, igen kacskaringós lehet. Teremtményi voltunk mégis jó, abban az értelemben, hogy nem kizárólag a magunk akaratán és döntésein fordulnak meg a dolgok, s ez már bizalom kérdése is.

5./ A teremtés jelentős eleme az ember *méltósága*. Bármennyire is ural bennünket a teremtett világ, a történet világosan üzeni, embernek lenni fantasztikus dolog! Nem véletlen, hogy a nyolcadik zsoltárból, mintha az angyalok féltékenysége is kicsendülne. Hiszen a kevesebbel kisebbek, a maguk halandó voltában is lehetnek Istennek kedvesebbek. Igazán nagy felszólítás csak az ember teremtésénél történik, mintha Isten azt akarná tudtul adni, hogy ami majd történik, annak célja, meghatalmazottja és megajándékozottja az ember. Az ember nem résztárs a teremtéskor, de annak legnagyobb kedvezményezettje.

6./ A teremtés soha nem látott *csoda*. Ez a világ nem egy a sok közül. Nem másolat, vagy jól rosszul sikerült mintadarab. A miértjét nem ismerjük, s a hogyanjába egy-egy ihletett pillanatban beletekinthetünk, ezt a lehetőséget kínálja nekünk a teremtéstörténet. Nem véletlen, hogy az első versben szereplő ige [*bara*] alanya a Szentírásban csak Isten. Kezdetben, ami előtről valójában nem tudható semmi, hiszen ránk nézve különösen, ezután van értelme mindennek. A világ azért adatott, hogy otthon legyünk benne. Órizzük és ne pusztítsuk, műveljük és ne prédáljuk. A világ lehetőség, ajándék, ami a teremtmények közt senki másra nem bízott, mert a csoda egyszeri, s ezért: *Jubilate Deo!*

4. Példák, képek, szemelvények, aktuális történetek

A húsvét utáni harmadik vasárnap a *Jubilate* nevet kapta, a 66. Zsoltár kezdősoráról: „Örvendj, egész föld, az Istennek!”

A teremtéstörténet lekióként zsoltárokat kíván leginkább. Leginkább a nyolcadikat, ami jól kapcsolódik a mondanivalóhoz. Ha esetleg *Jubilate* vasárnapján lehetséges kórus, vagy valamiféle, akár élő vagy hanghordozós zene, akkor ideillő részletek: *Haydn*: Teremtés; *Haendel*: Messiás; *Bach* kantáta.

Illusztráció a szöveg és a mondanivaló sűrűsége miatt, nem feltétlenül kívánatos. Esetleg az emberek és angyalok isteni megítélésére, a következő

történet erősen rövidítve: Amikor Isten az első embert teremtette, ezzel egy időben formálta meg a szolgáló angyalok csapatait is. Ezek közül néhányan ezt mondták: Meg kell teremtenie az embert, s mások ezt: Semmiképpen nem szabad megteremtenie. Ahogy az Írás mondja: A szeretet és a valóság harcolnak egymással (Zsolt 85,11). A szeretet ezt mondja: Meg kell teremteni, mert az ember tud jól cselekedni. A valóság így szól: Nem kell megteremteni, hiszen csupa hazugság. És Isten megragadta a valóságot, s levetette a földre. Odafordul a veszekedő angyalokhoz, és ezt mondta: Nem juttok semmire! Az ember immár készen van!

Ajánlott irodalom: elsősorban *Westermann*, s a jegyzetekben szereplők, ahol bővebb irodalmi eligazítás, vagy továbbgondolásra érdemes anyag található.

Dr. Marjovszky Tibor